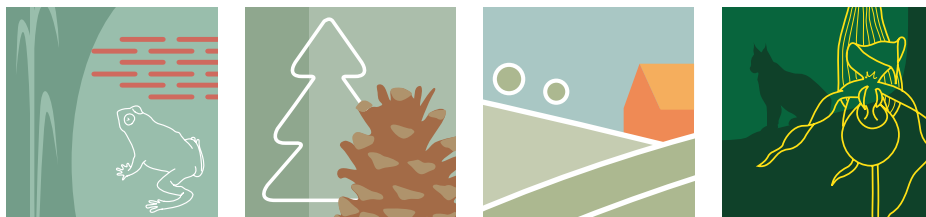

Genomförda åtgärder för växter och djur

Uppföljning av åtgärdsprogrammet
Djurens och växternas miljömål 2012-2016

MILJÖMÅL Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, Ett rikt växt- och djurliv
Läs mer om miljömålen, de regionala målen och resultaten på www.sverigesmiljomal.se

LÄNSSTYRELSEN I JÖNKÖPINGS LÄN, 2017

ILLUSTRATIONER Tobias Flygare

FOTO Symbolbilder.se

KONTAKTPERSON Catarina Kristensson och Caroline Jarlback

GRAFISK FORM Jenny Gustafsson

TRYCK Länsstyrelsen i Jönköpings län 2017.

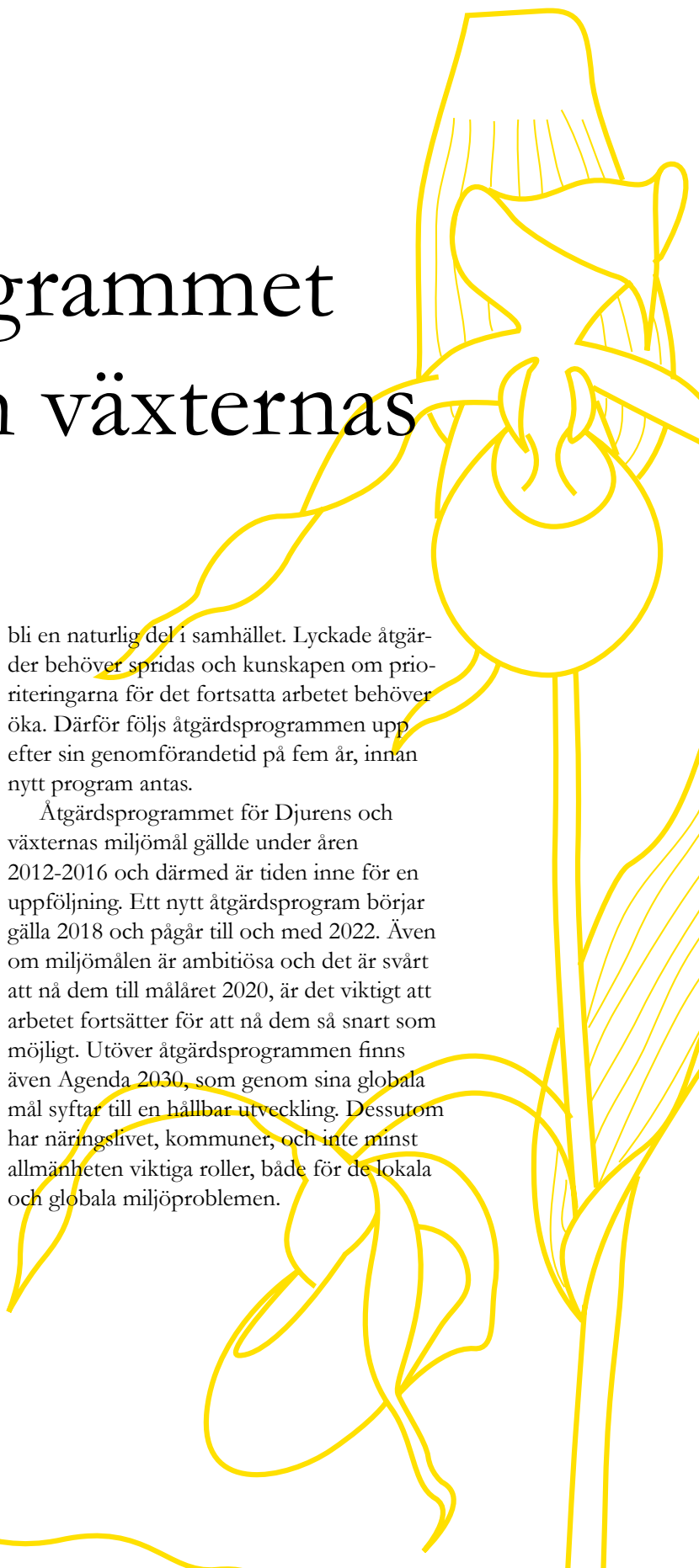
Åtgärdsprogrammet Djurens och växternas miljömål

Länsstyrelsen har regeringens uppdrag att i bred samverkan ta fram åtgärdsprogram som bidrar till att uppnå de 16 nationella miljömål som antagits av riksdagen. I länet finns fyra åtgärdsprogram som kontinuerligt genomförs, avslutas och förnyas; Djurens och växternas miljömål, Vattnets miljömål, Hälans miljömål och Minskad klimatpåverkan. Dessutom finns ett femte åtgärdsprogram som innehåller åtgärder för anpassning till ett förändrat klimat.

Länsstyrelsen har en samordnande roll som regional miljömålsmyndighet och arbetar tillsammans med kommuner, andra myndigheter, Regionen, näringslivet och föreningar för att miljömålen ska få genomslag i länet. Genom att arbeta tillsammans ökar möjligheterna att få ut mesta möjliga av insatserna inom åtgärdsprogrammen då många aktörer behöver involveras för att miljöfrågorna ska

bli en naturlig del i samhället. Lyckade åtgärder behöver spridas och kunskapen om prioriteringarna för det fortsatta arbetet behöver öka. Därför följs åtgärdsprogrammen upp efter sin genomförandetid på fem år, innan nytt program antas.

Åtgärdsprogrammet för Djurens och växternas miljömål gällde under åren 2012-2016 och därmed är tiden inne för en uppföljning. Ett nytt åtgärdsprogram börjar gälla 2018 och pågår till och med 2022. Även om miljömålen är ambitiösa och det är svårt att nå dem till måläret 2020, är det viktigt att arbetet fortsätter för att nå dem så snart som möjligt. Utöver åtgärdsprogrammen finns även Agenda 2030, som genom sina globala mål syftar till en hållbar utveckling. Dessutom har näringslivet, kommuner, och inte minst allmänheten viktiga roller, både för de lokala och globala miljöproblemen.

Åtgärdsprogrammet omfattar miljömålen: Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap samt Ett rikt växt- och djurliv. Programmet sammanlagt 55 åtgärder har bland annat inneburit utbildning- och informationsinsatser, restaureringar och ökat skydd i värdefulla naturområden.

De aktörer som har deltagit är Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen, länets 13 kommuner, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Södra, Jägarförbundet, Hushållningssällskapet, Jönköpings läns museum, Föreningen Smålands Flora och Smålands turism.

Resultat

Av de 55 åtgärderna är 52 klassade som åtgärden och tre som utmaningar. Åtgärderna utvärderas genom att klassas som genomförda (G), halvvägs komna eller mer (H), påbörjade (P) eller ej påbörjade (E). Totalt har 35 (64 procent) av alla åtgärder genomförts, medan för fem (nio procent) av åtgärderna

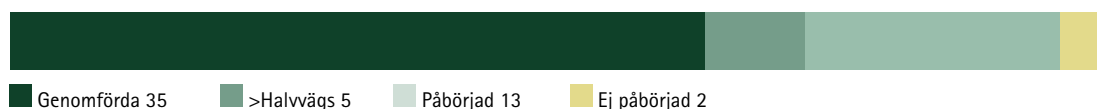
har arbetet kommit mer än halvvägs. 13 (24 procent) av åtgärderna har påbörjats och två (fyra procent) av åtgärderna har inte påbörjats.

Inom miljömålet Levande skogar fanns flest åtgärder (19) medan miljömålet med högst genomförandegrad var Myllrande våtmarker, med nära 90 procent genomförda åtgärder. För miljömålet Ett rikt odlingslandskap är läget sämre då endast 33 procent av åtgärderna har genomförts till fullo. Det enda miljömål där inte alla åtgärder har påbörjats var inom Ett rikt växt- och djurliv.

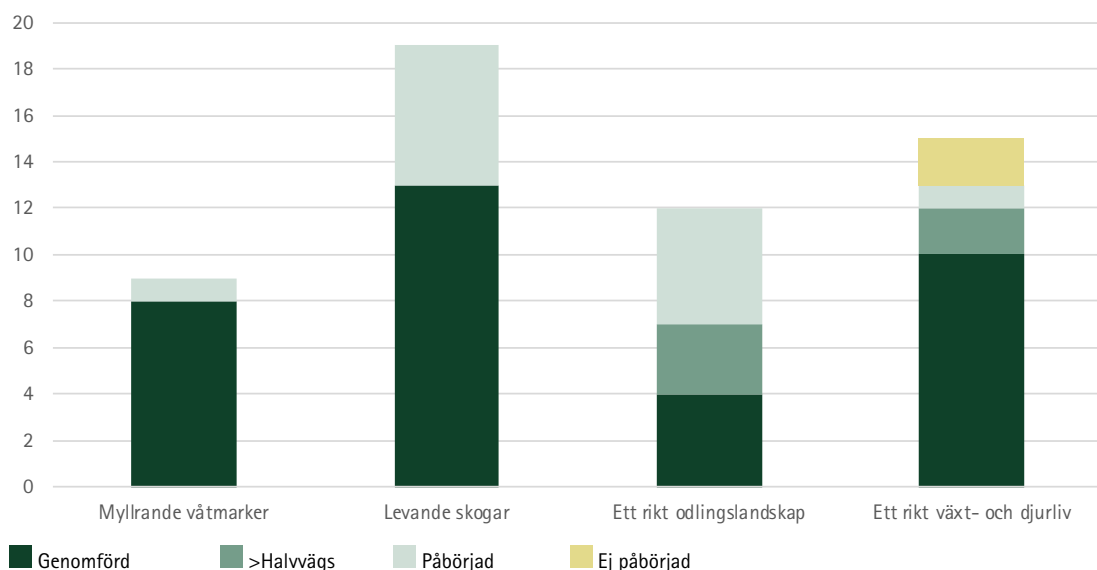
Åtgärder

Genomförda åtgärder

Den biologiska mångfalden och kulturmiljöerna i landskapet är beroende av fortsatt brukande av marken, men också av vilka metoder som används. Brukandet behöver anpassas efter arternas behov, vilket kräver kunskap och därmed rådgivning. Därför har en stor del av de genomförda åtgärderna

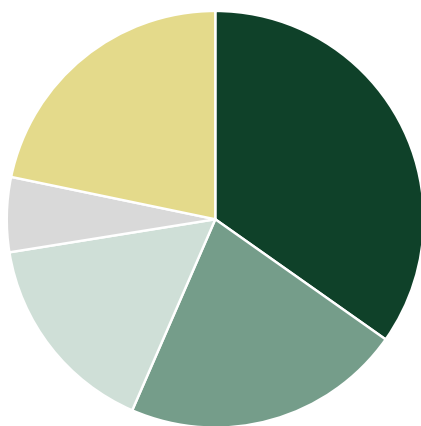

Antalet åtgärder inom åtgärdsprogrammet Djurens och växternas miljömål som genomförts, kommit halvvägs eller mer, påbörjats eller som inte påbörjats.

Antal åtgärder per mål.

Typ av åtgärd. Totala antalet åtgärder är 55.

Information Kunskap Skötsel
Skydd Övrigt

fokuserats på olika typer av informationsarbete. Eftersom markägare är en viktig grupp i miljömålsarbetet som rör djur och växter har nästan alla informationsåtgärder riktats mot dem. Andra viktiga målgrupper är beslutsfattare och handläggare som i sitt arbete har möjlighet att ta hänsyn och genomföra åtgärder som gynnar hotade arter. En del av åtgärderna rörde information om ekonomiska stöd, en del innefattade information om olika skötselformer i både våtmark samt skogs- och odlingslandskapet, medan andra handlade om medvetenhet om naturvärden.

Många av de genomförda åtgärderna handlade också om kunskap på olika sätt, främst genom utbildning, men även i form av inventeringar eller undersökningar. Genomförandegraden var även hög bland åtgärder som rör skötsel.

EXEMPEL PÅ GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER:

- Våtmarksvandringar för markägare
- Information om och försök med hyggesfritt skogsbruk
- Information om natur- och kulturmiljövärden på enskilda fastigheter
- Undersökning av vattenmiljön: påverkan av skogsbruk i försurningskänsliga, mindre områden
- Fältkurser om hästar på naturbetesmark
- Utbildning om hotade arter för politiker
- Information om och skötsel av frivilliga avsättningar, nyckelbiotoper samt övriga natur- och kulturvärden

Åtgärder med låg genomförandegrad

De två åtgärder som inte påbörjades under programperioden rörde utveckling av flora- och faunavärdet genom uppföljning av åtgärder, samt ett erbjudande till naturbruksskolorna om utbildning för lärare om natur- och kulturvärden. Anledningen till att åtgärderna inte utfördes berodde på att det saknades finansiering och resurser.

Genomförandegraden var lägst för åtgärder som handlade om skydd och grön infrastruktur. Endast en skyddsåtgärd genomfördes till fullo medan åtgärderna som involverade grön infrastruktur endast påbörjades.

En vanlig anledning till att åtgärder endast påbörjades eller genomfördes till hälften var att samarbeten rann ut i sanden, exempelvis mellan Länsstyrelsen och LRF, Smålands turism eller Trafikverket. Detta kunde bero på brist på finansiering, kompetens eller intresse, alternativt att projekt hunnit avslutas. Ibland slutfördes inte åtgärder på grund av orealistiska mål i förhållande till tillgängliga resurser. Till exempel krävs ofta intrångsersättning vid skyddande av skog, vilket det inte alltid finns resurser till. Andra gånger hade åtgärder genomförts till viss del, vilket kan ha lett till att aktörerna nöjde sig så länge och satsade på andra åtgärder istället. För Skogsstyrelsens del var den genomgående anledningen till att åtgärder inte har genomförts att resurser inte var avsatta till ändamålet.

Aktörerna

Varje åtgärd berörde en eller flera aktörer. För Länsstyrelsens del genomfördes 23 åtgärder, medan Skogsstyrelsen genomförde 16 av de åtgärder som gällde dem. Både LRF, Jägareförbundet och Södra var involverade i tre genomförda åtgärder vardera. Genomförandegraden var generellt högre för de åtgärder där antalet aktörer var högre.

- Vid fler än tre aktörer genomfördes 100 procent (3 åtgärder).
- Vid tre aktörer genomfördes 80 procent (5 åtgärder).

- Vid två aktörer genomfördes 50 procent (10 åtgärder).
- Vid en aktör genomfördes 64 procent (36 stycken).

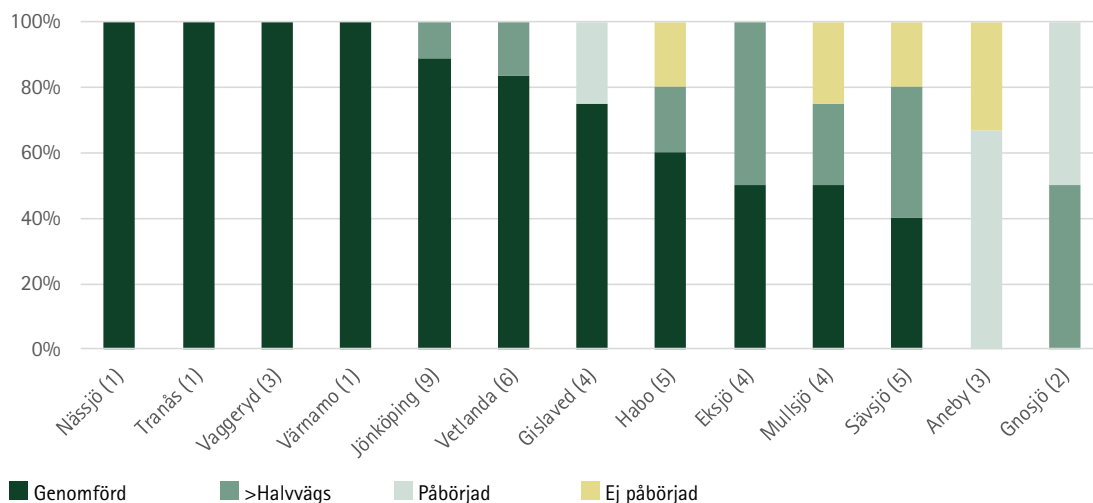
Det är möjligt att incitamentet för att genomföra en åtgärd blir större om det är flera aktörer inblandade. Detta antingen på grund av att varje aktör kanske har mindre arbetsbörda, en vilja att inte vara sämre än de andra, alternativt att samverkan blir bättre då aktörerna kan stödja varandra och hjälpas åt.

Kommunerna

Från åtgärdsprogrammet har kommunerna valt ut åtgärder som de har åtagit sig att genomföra. Jönköpings kommun har både åtagit sig flest åtgärder (nio stycken) och genomfört flest åtaganden (åtta stycken) medan Nässjö, Tranås och Värnamo kommuner endast har ett åtagande vardera inom åtgärdsprogrammet. De tre sistnämnda kommunerna tillsammans med Vaggeryds kommun, med tre åtaganden, har genomfört högst andel av sina åtaganden (100 procent). Aneby kommun och Gnosjö kommun tillhör de som inte genomfört något av sina åtaganden.

AKTÖRER	TOTALT ANTAL ÅTGÄRDER	GENOMFÖRANDEGRAD			
		G	H	P	E
Länsstyrelsen	36	23	5	6	2
Skogsstyrelsen	21	16	1	4	0
Kommuner	8	3	1	4	0
LRF	4	3	0	1	0
Jägarförbundet	3	3	0	0	0
Södra	3	3	0	0	0
Föreningen Smålands Flora	2	1	0	0	1
Jönköpings kommun	2	2	0	0	0
Hushållningssällskapet	1	1	0	0	0
Jönköpings läns museum	1	1	0	0	0
Smålands Turism	1	0	0	1	0

Antalet åtgärder varje aktör var involverad i, samt genomförandegrad.

Genomförandegraden för åtaganden inom respektive kommun. Antalet åtaganden för varje kommun anges inom parentes.

Av det totala antalet åtgärder har Värnamo kommun och Jönköpings kommun genomfört flest antal åtgärder (8) medan Aneby kommun har minst antal genomförda åtgärder (1). De kommuner som har påbörjat flest åtgärder är Gnosjö kommun och Jönköpings kommun. Se diagram nedan.

Nuläge och effekter av åtgärderna

Även om många åtgärder inom programmet är genomförda eller har kommit en bit på väg återstår det mycket arbete för att nå miljömålen. En svårighet med miljömålen i åtgärdsprogrammet är att det tar lång tid innan miljöeffekterna kan mätas då många av de genomförda åtgärderna förväntas ge resultat på lång sikt. Inget av målen ser ut att kunna nås till år 2020 och för Ett rikt odlingslandskap samt Ett rikt växt- och djurliv bedöms utvecklingen som negativ, framförallt på grund av att livsmiljöer fragmenteras och arter försvinner. Positivt är den nationella naturvårdssatsning som skett där anslagen ökat med 73 procent och gett utökade resurser även i länet och således skapat bättre förutsättningar att åstadkomma resultat.

Myllrande våtmarker

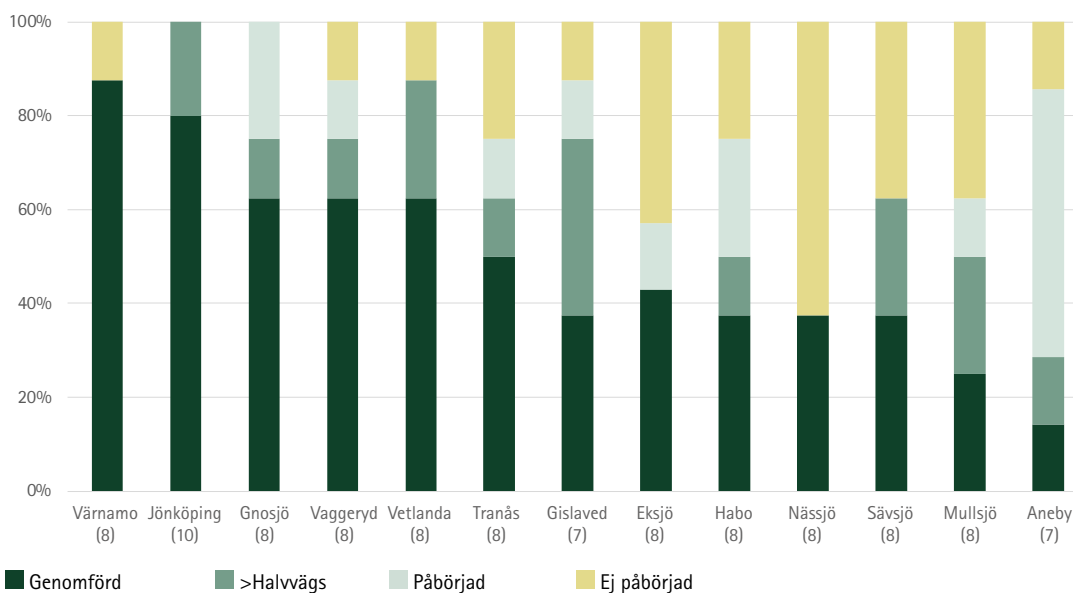
De största hoten mot våtmarker i länet är fragmentering, exploatering, dränering och igenväxning. En dikad våtmark läcker växthusgaser samt dränerar ofta våtmarker på vatten, vilket i kombination med ökat kvävenedfall och avsaknad av hävd leder till att våtmarkerna växer igen.

Även om resurserna och arbetstakten inom våtmarksarbetet ökar är det främsta hotet mot våtmarker fortfarande igenväxning till följd av kvävenedfall och otillräcklig hävd. Arbetet med att anlägga nya våtmarker har gått bra medan skyddet av befintliga våtmarker går långsamt men framåt.

Miljömålets utvecklingsriktning är neutral. Resurserna för åtgärder måste öka för att det ska vara möjligt att nå miljömålet.

EXEMPEL PÅ GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER INOM MILJÖMÅLET

- 87 procent av de mest värdefulla myrarna i länet är nu skyddade eller håller på att bli skyddade. Därmed skyddas hotade arter knutna till naturtypen, samtidigt som växthusgaser kan fortsätta lagras i marken.
- Slätter eller restaurering har skett i 2-6 rikkärr varje år, vilket har hejdat igenväxningen.

Genomförandegraden för det totala antalet åtgärder. Antalet åtgärder för varje kommun anges inom parentes.

Levande skogar

Den låga åldersvariationen i skog på lokal nivå samt den pågående ökningen av andelen granskog leder till att skogens förmåga att motstå och återuppbyggas efter stormar, bränder och insektsangrepp minskar kraftigt. Främst är miljöhänsynen otillräcklig i skyddsvärda biotoper, skyddszoner och vid terrängkörning. Detta är bland annat ett resultat av bristfälligt inventerings- och kunskapsunderlag. Därför har många åtgärder inom Levande skogar fokuserats på information, utbildning och ökad kunskap till berörda målgrupper. Viljan till förbättring och effekter av utbildningsinsatser är märkbar vid Skogsstyrelsens kontakter med skogsbruket. Skogsbranschen har tillsammans tagit fram målbilder för god miljöhänsyn i skogsbruket och arbete pågår med att implementera dem. Positivt är även förbättringen som skett gällande hänsyn kopplat till certifieringskrav hos vissa stora skogsföretag.

Enligt indikatorn som rör fåglar i skogslandskapet har arterna kopplade till död ved och lövrik skog i regionen minskat signifikant sedan 2002, samtidigt som arterna kopplade till gammal skog och höga naturvärden i skogen i stort visar en tendens till minskning. Gröngöling, tofsmes och talltita hör till de arter som minskar i antal.

Miljömålets utvecklingsriktning är neutral. Resurserna för områdesskydd, naturvärdesinventeringar, skötselkrävande biotoper och utbildningar är otillräckliga för att miljömålet ska nås.

EXEMPEL PÅ GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER INOM MILJÖMÅLET

- I Jönköpings kommun har sex större skogsområden avverkat enligt hyggesfria metoder, som även kommer att tillämpas i kommunens framtida skogsbruk.
- Blå skogsbruksplaner har tagits fram av Södra skogsägarna för att förbättra vattenhänsynen inom skogsbruket.

Ett rikt odlingslandskap

Den biologiska mångfalden och kulturmiljöerna är beroende av fortsatt jordbruk, men också av vilka metoder som används. Brukandet behöver anpassas efter arternas behov, vilket kräver kunskap och därmed rådgivning. Jordbruksstöden leder till att markerna i länet sköts och bidrar till att tillståndet för jordbruksmarken överlag är bra. Förseningar av stöd och miljöinvesteringar till följd av fördröjningen av det senaste Landsbygdsprogrammet har inverkat negativt på miljömålet. Läget blir inte heller bättre av förändringarna med lättnader i biotopskyddet. Intresset för restaureringsstöd är emellertid stort, vilket visar att viljan att hålla odlingslandskapet öppet finns.

Även om arealen betesmark är stabil är kvaliteten sämre då gammal åkermark lyfts in som betesmark på bekostnad av naturbetesmarker som är dyrare att sköta. Trots relativt mycket betesdjur i länet är de för få eller för koncentrerade för att hålla all betesmark hävdad.

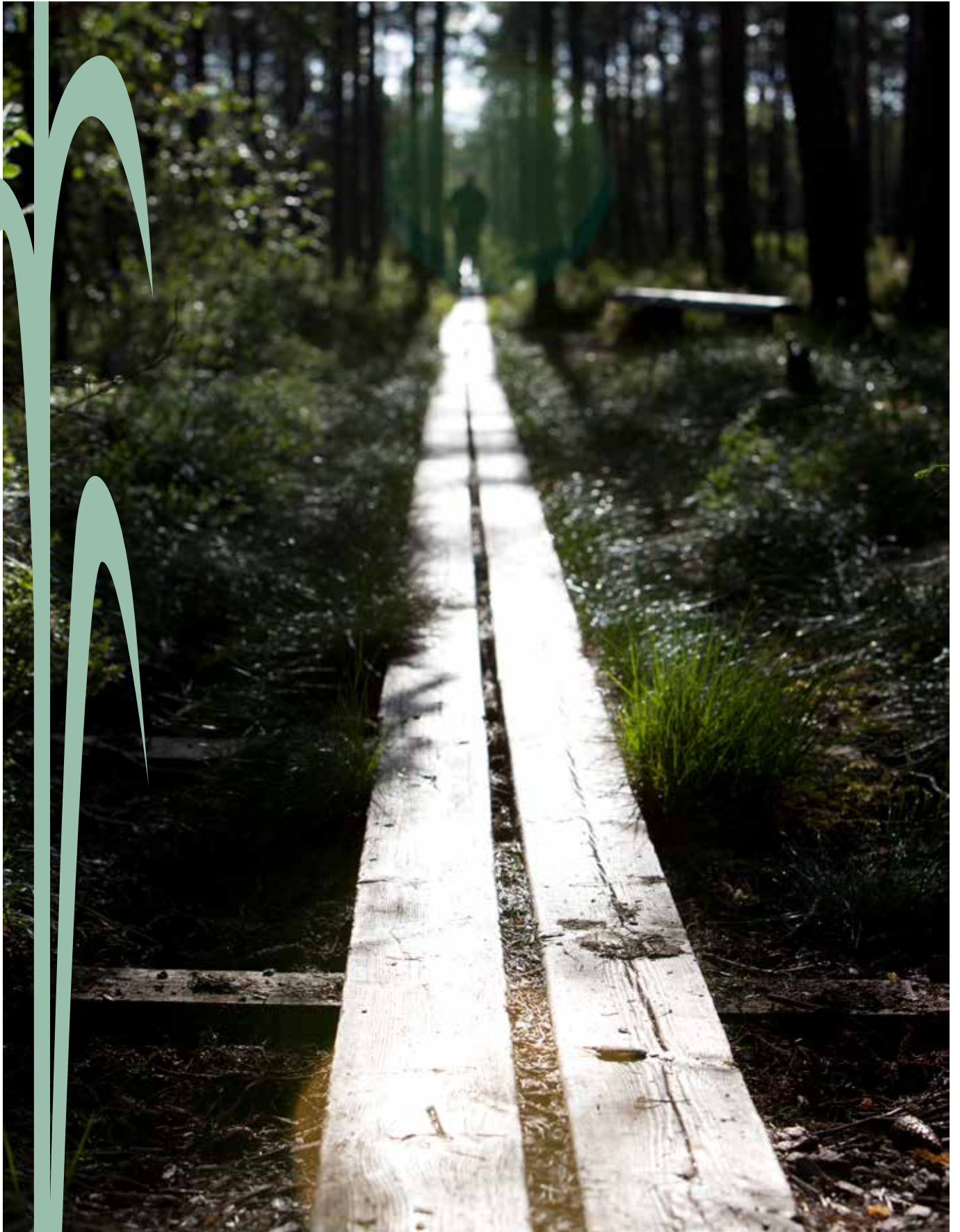
Fåglar knutna till småbiotoper i jordbrukslandskapet minskar, medan indexet för utvecklingen för vanliga jordbruksfåglar visar en svagt minskande trend sedan 2002. Exempel på arter som minskar i antal är stare, storspov och sånglärka medan ladusvala och törnsångare ökar.

Miljömålets utveckling är negativ. Det sker en pågående förändring i användningen av jordbruksmark samt att mindre lönsam mark planteras igen. Till det kommer politiska beslut som att kulturmiljöstödet har tagits bort och att god åkermark tas i anspråk för bostadsbebyggelse.

EXEMPEL PÅ GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER INOM MILJÖMÅLET

- Rådgivning och information till nya brukare om möjligheter till rådgivning om skötsel av odlingslandskapets natur- och kulturvärden.
- Skötsel av värdefulla vägkanter som kan fungera som spridningsvägar för hotade arter knutna till slätterängar.

Ett rikt växt- och djurliv

Åtgärder som skapar förutsättningar för att nå målet inkluderar skydd och skötsel av skyddade områden, åtgärdsprogram för hotade arter, kalkning, restaurering av vattendrag med mera. I vissa fall saknas det kunskap om vilka åtgärder som måste genomföras för att säkerställa det långsiktiga bevarandet av arter och naturtyper. Ytterligare en viktig del är kunskap kring var natur- och kulturvärden finns i länet.

Utvecklingsriktningen på målet är beroende av utvecklingen av de andra miljömålen, vilket gör den negativ. En av de främsta orsakerna till att målet inte nås är bristande naturvårdshänsyn inom jord- och skogsbruk.

EXEMPEL PÅ GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER INOM MILJÖMÅLET

- Runt 150 000 skyddsvärda träd har inventerats sedan år 2002, varav cirka 10 000 inventerades år 2016. Av de skyddsvärda träden har sedan runt 3 000 frihuggits, restaureringshamlats eller beskurits för att bevara naturvärdena.
- En sammanställning över medel som finns att söka för att skapa eller återställa biologisk mångfald har tagits fram och spridits för att nå så många som möjligt. På så sätt kan fler få medel för att göra konkreta åtgärder för miljön i länet.

Framtiden

Agenda 2030

Arbetet fortsätter för att nå miljömålen. Dels startar det nya åtgärdsprogrammet Djurens och växternas miljömål år 2018 och dels fortsätter arbetet med Agenda 2030, som gäller från år 2016 till år 2030. Agenda 2030 syftar till en hållbar utveckling genom sina 17 globala hållbarhetsmål som rör både miljömässig, ekonomisk och social utveckling. Deklarationen präglas av en hög ambitionsnivå och en tydlig vision vad gäller strävan att möta de globala utmaningarna, såsom att främja en hållbar framtid och utrota den globala fattigdomen. Målen och dess delmål ska stimulera till handling under genomförandetiden på områden av avgörande betydelse för både mänskligheten och planeten. Exempel på globala hållbarhetsmål som rör miljön är: att

GRÖN INFRASTRUKTUR

Ett stort hot mot den biologiska mångfalden är att djur och växters livsmiljöer inte hänger samman i den utsträckning som behövs för att de ska kunna sprida sig och utgöra hållbara populationer. Begreppet grön infrastruktur handlar om att överbygga barriärer och knyta ihop värdefulla områden genom ett nätverk av natur för att underlätta arternas rörelse genom landskapet.

bekämpa klimatförändringen, att städer och samhällen ska vara hållbara samt att skydda, återställa och främja ett hållbart nyttjande av ekosystem och den biologiska mångfalden.

Grön infrastruktur och friluftsliv

Framtagandet av det nya åtgärdsprogrammet kommer att samordnas med uppdraget om att ta fram en handlingsplan för grön infrastruktur och uppdraget om de tio nationella friluftslivsmålen.

Friluftsliv är en viktig del av åtgärdsprogrammet då flera undersökningar visar att det svenska folket är ute mindre i skog och mark än tidigare. Åtgärder för ett förbättrat friluftsliv kan leda till en ökad medvetenhet och engagemang, vilket krävs från både privatpersoner, näringsliv och myndigheter för att miljömålen ska kunna nås.

Åtgärdsprogrammet innehåller dessutom fortsatta utbildnings- och informationsinsatser samt syftar till bevarandet av ekosystemtjänster. Resurser och styrmedel för att skydda naturvärden i skogen behöver utvecklas och effektiviseras och för att kunna behålla, återskapa och restaurera värdefulla skogsmiljöer krävs även ökade anslag. En övergripande utmaning är att anpassa skogsbrukets metoder så att de bevarar och utvecklar skogens natur- och kulturvärden samtidigt som de är konkurrenskraftiga. Åtgärder i det nya programmet syftar till att nå detta genom alternativa skogsbruksmetoder, grön infrastruktur, balanserade viltstammar samt genom att främja andelen lövträd.

Den framtida skötseln av odlingslandskapet är beroende av att unga lantbrukare får det stöd de behöver, att en ökad lönsamhet skapas samt att lantbrukarens status höjs så

att fler yngre personer ger sig in i branschen. Samhället kan även hjälpa till genom att välja småländskt kött från naturbetesdjur istället för importerat kött, vilket inte minst gäller den offentliga sektorn. Tillgängliggörandet av odlingslandskapet för ett rörligt friluftsliv är också prioriterat då de växande tätorterna och den ökande urbaniseringen leder till att många tappar kontakten med lantbruket och naturen. Ytterligare framtida utmaningar är att hindra spridningen av främmande arter, minska effekterna av vildsvinsbök samt verka för en anpassad skötsel, även på andra gräsmarker än ängs- och betesmark. De fåtal bevarade funktionella markerna är utspridda i länet med stora avstånd emellan, vilket ställer krav på en grön infrastruktur.

Ekosystemtjänster

Våtmarkernas ekosystemtjänster är viktiga att bevara då de väntas få ännu större betydelse i takt med att klimatförändringarna blir allt mer märkbara. Restaureringsarbetet av våtmarker måste i framtiden intensifieras i syfte att minska läckaget av växthusgaser, stärka den biologiska mångfalden samt ge möjlighet till attraktiva friluftsområden.

För att nå målen krävs det att samhället och medborgarna har kännedom och förståelse för vikten av biologisk mångfald och de ekosystemtjänster som naturen förser oss med. Landskapets ekosystemtjänster återfinns ofta just i skärningspunkterna mellan olika typer av markslag eller livsmiljöer. I brynen mellan öppen mark och skogsmark finns till exempel ovanligt många fåglar och insekter som kan begränsa skadegörare i jord- och skogsbruket.

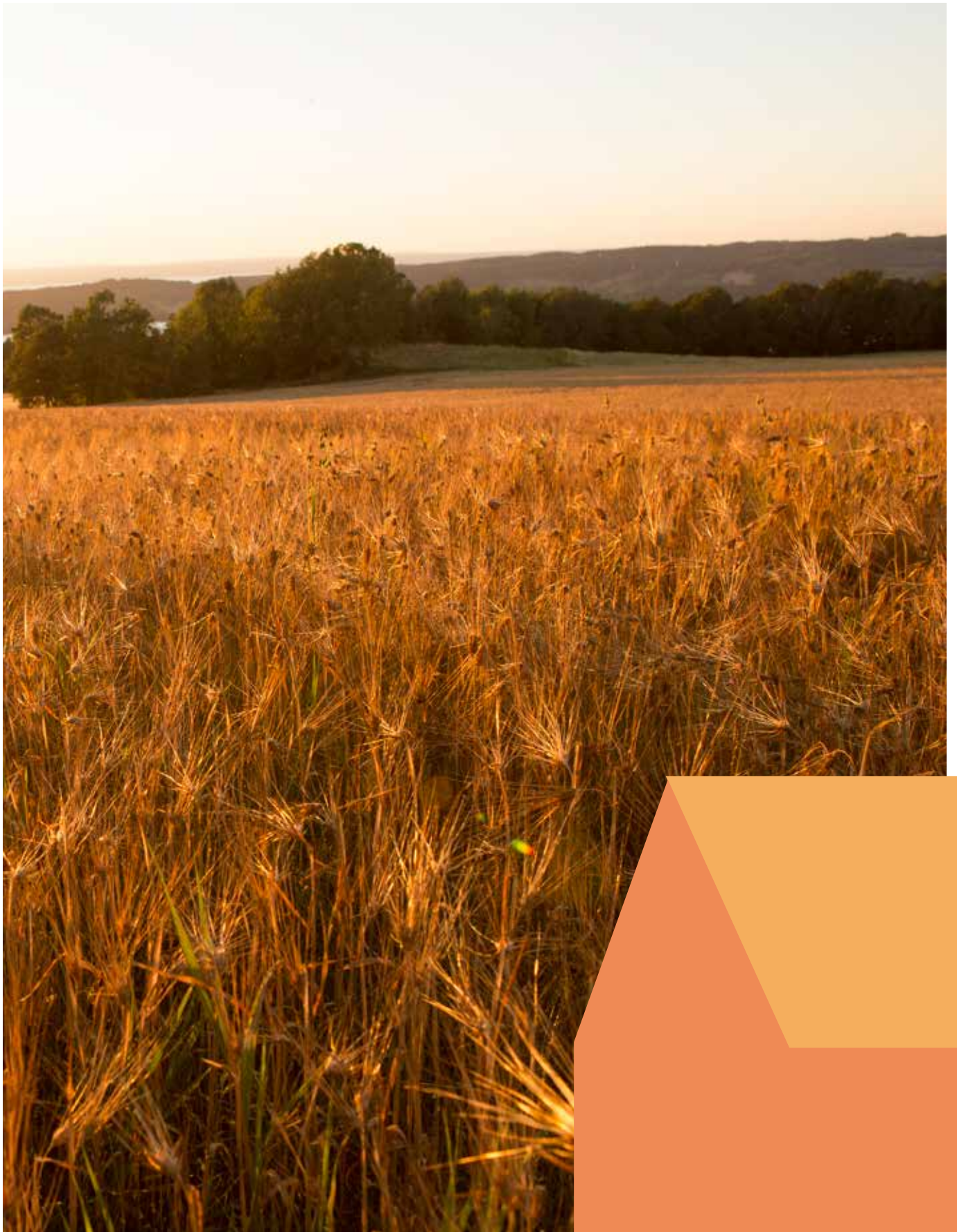
EKOSYSTEMTJÄNSTER

Ekosystemtjänster är alla de produkter och tjänster som vi människor får gratis av naturens ekosystem och som bidrar till vår välfärd och livskvalitet. Exempel på ekosystemtjänster som gynnats av det genomförda åtgärdsprogrammet:

- Vattenrening genom sjöar, vattendrag och våtmarker
- Översvämningsskydd genom sjöar, vattendrag och våtmarker
- Produktion av pappersmassa, textilmaterial, byggmaterial och brännved från skogen
- Resurser såsom vilt, svamp och bär
- Rekreation, till exempel ridning, cykling, skidåkning och vandring
- Klimatreglering genom upptag av koldioxid i vegetation och torv
- Pollinering och fröspridning
- Kulturarv

Förändrat klimat

I planeringen för framtiden är det även viktigt att ta hänsyn till att vi kommer få ett förändrat klimat. Vissa arter kommer att gynnas, medan andra är förlorare. Klimatförändringarna kommer till exempel att ge negativa effekter på natur- och kulturmiljöns värden. Problemen med främmande arter kan öka i framtiden eftersom ett varmare klimat möjliggör överlevnad för arter som just nu inte klarar sig i vårt län. Dessutom leder ökade nederbördsmängder och längre torrperioder till förändrade grund- och ytvattennivåer som förändrar förutsättningarna för att olika värden ska kunna bevaras, något vi redan idag ser konsekvenserna av. Detta bidrar också till att det är av största vikt att tillsammans arbeta för att nå miljömålen så snart som möjligt och prioritera en hållbar utveckling i vårt samhälle.

Länsstyrelsen
i Jönköpings län